

Moderna
arhivistika

Časopis arhivske teorije in prakse
Journal of Archival Theory and Practice

Letnik 5 (2022), št. 1 / Year 5 (2022), No. 1

Maribor, 2022

Prejeto / Received: 27. 05. 2022

1.01 Izvirni znanstveni članek

1.01 Scientific article

<https://doi.org/10.54356/MA/2022/GAKY6300>

UDELEŽENCI VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEGA PROCESA KOT UPORABNIKI ARHIVOV

Vladimir MILOŠEVIĆ

Alma Mater Europaea, ECM

vladimir.milosevic@almamater.si

Izvleček:

Pripadniki vzgojno-izobraževalnega procesa so skupina uporabnikov arhivskih storitev, ki ima drugačne interese od ostalih uporabnikov, zato zahtevajo poseben pristop in prilagoditev arhivskega gradiva ter vsebin. Namen prispevka je preučiti omenjeno uporabniško skupino s ciljem ugotoviti njihovo specifično in informacijske potrebe pri uporabi arhivskih storitev ter oblikovati smernice za pripravo gradiva in vsebin.

Ključne besede:

uporabniki arhivskih storitev, arhivska pedagogika, vzgoja in izobraževanje, prilagoditev arhivske ponudbe uporabnikom.

Abstract:

Students as Users of Archives

Members of the educational process are a group of archival services users who have different interests from other users and therefore require a certain approach and adaptation of archival records and teaching contents. The purpose of the article is to examine the aforementioned user group in order to determine their specifics and information needs in the use of archival services and to develop guidelines for the preparation of materials and contents.

Key words:

users of archival services, archival pedagogy, education, adaptation of archival offer to users.

1. Uvod

Usmerjenost v stranke je bistveno merilo za uspešnost javnih institucij, zato se morajo tudi arhivi kot javne, dediščinske, kulturne in informacijske institucije usmeriti v pričakovanja in interese ciljnih skupin uporabnikov. Med njimi je dokaj številna skupina, ki jo predstavljajo predšolski otroci, učenci, dijaki in študenti ter učitelji. Arhivi prepoznajo udeležence procesa vzgoje in izobraževanja (v nadaljevanju VIZ) kot posebno ciljno skupino kateri prilagajajo vsebine in ponudbo v obliki arhivske pedagogike, ki v zadnjih desetletjih pridobiva na pomenu. S programi, ki jih razvijajo povečujejo prepoznavnost in uveljavljajo arhiv kot izvenučilnični in izvenšolski izobraževalni prostor. Udeleženci procesa VIZ so posebna skupina uporabnikov arhivskih storitev. Imajo drugačne in bolj specifične zahteve od ostalih uporabnikov. Conway (1986) navaja, da ne gre za klasičen proces prenosa arhivske informacije uporabniku s specifično zahtevo po informaciji, saj imajo šolarji drugačne informacijske potrebe. Podobnega mnenja je Hendry (2007), ki navaja, da npr. zgodovinar ne naroča dokumenta, ki je čitljiv, pisan, ne predolg in enostaven za branje. Gre za heterogene skupine, ki imajo različne interese in predhodna znanja, verjetnost obiska arhiva pa s starostjo narašča. Razumevanje njihovih interesov je v pomoč arhivistom pri odločitvah o vrednotenju in obdelavi arhivskega gradiva ter izdelovanju programov, namenjenih povečanju obsega in olajšanju uporabe gradiva udeležencem procesa VIZ (Hendry, 2007).

Arhivi usklajujejo svoje cilje in naloge potrebam šolski populaciji, to pa uresničujejo v okviru arhivske pedagogike, ki obsega različne oblike sodelovanja med arhivi in šolstvom ter združuje arhivsko teorijo in prakso s pedagogiko (Sturm, 2008; Hofgräff, 2016). Pri tem se pozornost arhiva preusmerja od arhivskega gradiva k uporabnikom. Arhivski oddelki za izobraževanje oblikujejo za učence in dijake tudi učne in razvedrilne vsebine v obliki virtualnih učilnic kjer šolarji preučujejo digitalizirano gradivo, izmenjujejo izkušnje in zastavljajo številna vprašanja. Pri arhivski pedagogiki ne gre samo za običajno izobraževalno delo, ki se odvija on-line ali med obiskom arhiva. Gre tudi za uresničevanje mnogih strategij in iniciativ na temo vključevanja šol s ciljem ozaveščanja o kulturni in zgodovinski dediščini¹, ki se v velikem obsegu nahaja v arhivih (Murken, 2020).

Prevzem, obdelava, varovanje in hranjenje ter posredovanje vsebin arhivskega gradiva za pravne, administrativne in izobraževalne namene so osnovne funkcije arhivov in arhivistov. Arhivisti so v 50. letih prejšnjega stoletja spoznali, da komunikacija ne sme biti omejena na precej ozek krog administratorjev in akademskih raziskovalcev. Komunikacija je v Slovarju arhivske terminologije opredeljena kot *»temeljna arhivska funkcija, ki omogoča dostopnost do arhivskega gradiva in spodbuja njegovo širšo uporabo, vključuje organizacijo razstav, dokumentarnih publikacij, predavanj in drugih kulturnih ter izobraževalnih dejavnosti«*. Primarna vrednost arhivov je v njihovi vlogi čuvajev kulturne dediščine in njihovem doprinosu k razumevanju preteklosti in ohranjanju kulturne identitete, ki jo najlažje prenesejo populaciji, ki oblikuje svoja stališča, ideje in se izobražuje (Eckhardt, 1986, str. 9).

Booms je že leta 1970 imel jasno vizijo odprtosti arhiva do uporabnikov (javnosti) v procesu arhivsko - pedagoških uslug arhiva, ki je tedaj temeljil na dokaj omejenem poučevanju zgodovine, kasneje pa se je razširil na ostale predmete, pridobivanje arhivske pismenosti in številnih znanj ter veščin, povezanih z učnimi načrti in konceptom vseživljenjskega učenja (Hofgräff, 2016). Do leta 1980 so se arhivisti »izogibali« sodelovanju s šolarji, z naraščanjem obiskov v zadnjih desetletjih pa jim posvečajo vedno

¹ Strategija kulturne dediščine 2020-2023.

več pozornosti, zato so danes programi za delo s populacijo VIZ sestavni del arhivske službe. To dokazuje tudi obširna obravnava arhivske pedagogike na arhivskih konferencah, ki se je oblikovala kot posledica pravice dostopa do arhivov in izobraževalnih interesov javnosti. Vsak učenec in dijak bi moral med šolanjem obiskati arhiv in poleg izobraževanja v kontekstu učnih načrtov pridobiti tudi osnovno arhivsko izobraževanje (Sturm, 2008). Z vidika ciljne skupine šolarjev je potrebno določiti, kdaj se informacija primarnega vira potrebuje, kako dostopiti do informacije in kako jo učinkovito uporabiti za izobraževalne namene (Gilliland-Swetland, 1998).

Arhivska zakonodaja glede uporabe arhivskega gradiva za namene VIZ v 70. členu neposredno omenja, da se *»javno arhivsko gradivo /.../ v arhivih uporablja za znanstvenoraziskovalne, kulturne in publicistične namene, predstavitve arhivskega gradiva, izobraževanje, potrebe sodnih, upravnih in drugih uradnih postopkov ter za druge namene.«* (UVDAG, 70. čl.). Glede sodelovanja arhivov in šolstva in dostopnosti arhivskega gradiva je v 53. členu omenjeno, da v okviru javne službe arhivi opravljajo *»dajanje arhivskega gradiva v uporabo«* (ZVDAGA, 53. čl., 11. alineja) in *»posredovanje kulturnih vrednot v zvezi z arhivskim gradivom«* (ZVDAGA, 53. čl., 12. alineja). Obe omenjeni dejavnosti se izvajata skozi pedagoško dejavnost arhiva. Omenjeni členi arhivske zakonodaje so v skladu s poslanstvom slovenske javne arhivske mreže, ki v svoji predstavitvi omenja, da je arhivsko gradivo pomemben del naše kulturne dediščine in nacionalnega spomina.

Večina arhivskega sodelovanja s pripadniki procesa VIZ temelji na posredovanju kulturne dediščine in neformalnem izobraževanju v obliki predstavitve arhiva, ogledov razstav in učnih ur ter delavnic, premalo pa je osredotočeno na primarne vire in njihovo vključevanje v učne programe. Prav tako pa morajo arhivisti določiti, kje, kdaj in kako se lahko najbolj učinkovito in koristno angažirajo v izobraževalne aktivnosti šolarjev, in razumeti, katere oblike aktivnosti so najbolj primerne za njihove učne načrte in razvojno stopnjo, saj je splošno znano, da imajo arhivi velik izobraževalni potencial. Lyons (2002) navaja, da arhivsko gradivo in informacijsko-komunikacijska tehnologija (v nadaljevanju IKT) nudita koristna orodja za izboljšanje izobraževalnega procesa, ki so še bolj učinkovita, ko sta združena. Tako IKT kot pospešena digitalizacija arhivskega gradiva omogočajo učencem lažji dostop do gradiva in arhivskih izobraževalnih vsebin, kar je posebej aktualno v zadnjih nepredvidljivih časih zapiranja institucij, dela in šolanja na daljavo ter omejenega fizičnega dostopa do arhivov. Zato je digitalizacija in priprava arhivskih izobraževalnih e-vsebin ključnega pomena za ohranitev odnosov s to skupino uporabnikov.

2. Prepoznavanje učencev in dijakov kot ciljne skupine uporabnikov arhivov

V zadnjih desetletjih so študije o specifičnih skupinah uporabnikov arhivskega gradiva (v nadaljevanju AG) vse bolj pogost pojav v strokovni arhivski literaturi. Večina raziskav se osredotoča na znane vrste arhivskih raziskovalcev, kot so zgodovinarji, rodoslovci, akademski in profesionalni raziskovalci. Hendry (2007) navaja, da se je tema o mladostnikih kot uporabnikih gradiva prvič pojavila leta 1986 v debati, *»kaj pomeni poklic arhivista«*. Osborne je trdil, da je arhivist strokovnjak za arhivsko raziskovanje, upravljanje in hrambo dokumentov, istočasno pa strokovna javnost ignorira, da je lahko tudi pedagog. Osborne in Cook sta se zavzemala za vključevanje arhivov v izobraževalni proces in izdelavo programov ter izdajo primarnih zgodovinskih virov za uporabo pri pouku osnovnih šol v Kanadi. V ZDA je Robyns opozoril, da morajo imeti arhivisti večjo vlogo pri izobraževanju učencev, posebej pri veščini kritičnega razmišljanja. Njihova vloga naj bi presegla običajno posredovanja AG in bi obsegala poučevanje, kako AG

kritično vrednotiti (Hendry, 2007). Podobnega mnenja je Conway (1986), ki trdi, da imajo šolarji za razliko od ostalih uporabnikov drugačne aplikativne potrebe (npr. glede dokumenta), ki so bolj abstraktne narave in usmerjene na izboljšanje splošnega znanja in veščin ter kompetenc. Arhivisti morajo poznati njihove potrebe z namenom učinkovite priprave gradiva in vodenja učne ure.

Naslednje vprašanje glede šolarjev kot uporabnikov arhivov se odpira v povezavi z digitalnimi zbirkami in orodji, saj so mnogi arhivisti prepoznali učence in dijake ter učitelje kot potencialne uporabnike digitaliziranega gradiva. Uporabniki v arhivu iščejo različne informacije, z dostopnostjo IKT in digitalizacijo arhivskega gradiva pa uporabniki pogosto niti ne obišejo arhiva, ampak uporabijo arhivsko informacijo posredno, kot je primer učencev med poukom (Murken, 2020). Gilliland-Swetland (1998) prepozna številne trende v pedagoški teoriji in praksi, ki vodijo k večji uporabi primarnih virov pri pouku in izrazi optimizem, da bi IKT dopolnila tradicionalni pouk. Na začetku 21. st. je zaslediti veliko več strokovnih člankov pedagogov na temo primarnih virov kot pa člankov arhivistov o poučevanju šolarjev, kar je rezultat razvoja pedagoške teorije o pomenu raziskovalnega učenja v kombinaciji s standardiziranimi testi. Uporaba primarnih virov v izobraževalne namene postane razširjena in običajna (Hendry, 2007).

Šolska populacija je digitalno dovolj pismena, nima pa ustreznih znanj in veščin za delo s primarnimi viri in arhivsko raziskovanje, kar predstavlja veliko priložnost in izziv za arhiviste, da postanejo partner izobraževalnim ustanovam.

2.1 Informacijske potrebe in interesi udeležencev vzgojno-izobraževalnega procesa

Sturm (2008) navaja razlike v interesih med učitelji, šolarji in arhivisti. Interesi učiteljev so povezani z učnimi vsebinami in usklajeni z učnimi načrti; arhivsko gradivo uporabljajo kot uvod v učno uro, dopolnitev in popestritev pouka ter poglobitev v učno temo. Nekoliko se razlikujejo od interesov učencev/dijakov, ki si želijo čim bolj zanimivih vsebin, praktično in raziskovalno delo oz. enostaven dostop do informacij za projektno delo, seminarsko ali raziskovalno nalogo. Interesi arhivistov pa se nanašajo na koristi arhiva kot institucije, ozaveščenost o pomenu arhivov, promocija arhivske službe in izobraževanje bodočih uporabnikov. Vse tri strani uresničujejo lastne cilje in interese z dolgoročnim sodelovanjem.

Potrebe šolarjev so predvsem izobraževalne narave, saj je dokazano, da ima AG veliko pedagoško vrednost. Gilliland-Swetland (1998) poudarja, da so glavne težave v dostopnosti do gradiva, pomanjkanju znanja za delo s primarnimi viri s strani učiteljev, geografska oddaljenost in odsotnost e-vsebin. Chepesiukov (1983) vidik neuporabe primarnih virov je praktične narave: pomanjkanje znanja kako vključiti primarne vire v izobraževalni proces, časovne omejitve glede delovnih obvez, nevoljnost preizkusiti nove pristope poučevanja in geografska oddaljenost. Rešitev vidi v določitvi odgovornega arhivista za stalne stike s šolo, ki bi imel znanja in izkušnje na pedagoškem področju za vključitev primarnih virov v učni proces.

Učitelji vse bolj pogosto uporabljajo AG pri pouku, smernice sodobnega učenja in poučevanja dajejo prednost na pristopu poučevanja, ki poudarja raziskovalno učenje pred klasičnim statičnim prenosom znanja od učitelja k učencu. Mnogo arhivskih dokumentov se uporablja pri predmetih zgodovine, geografije in državljanske vzgoje, posebej tistih, ki so digitalizirani in dostopni na spletu (Hendry, 2007). Na voljo so številne spletne izobraževalne vsebine in dejavnosti, ki jih arhivi pripravijo za učence in učitelje. Tako so se arhivi spremenili v izobraževalna središča, kjer učenci in učitelji bogatijo svoje izkušnje učenja in poučevanja. Arhivi na svojih spletnih straneh objavljajo didaktični

material, ki vključuje različne oblike digitaliziranega gradiva (tekstovno gradivo, slike, video in avdio gradivo), delovne liste s katerimi se gradivo preučuje in interpretira, didaktične igre in podobno (Garić, 2014).

Arhivisti morajo pri vzpostavitvi sodelovanja z učitelji spoznati kako pridobivajo AG za pouk in katera informativna (on-line, fizična) pomagala uporabljajo? Večja naklonjenost uporabi spleta za iskanje AG med učitelji narekuje arhivom pripravo e-izobraževalnih vsebin. Ameriški in britanski nacionalni arhiv nudita e-vsebine dobrih 20 let, prav tako ponujata učiteljem in učencem izobraževalne programe za uporabo primarnih virov in e-vsebin. Količina pedagoških e-vsebin in digitalizatorov omenjenih arhivov je impresivna in sproti narašča.

Gilliland-Swetland (1998) vidi pri obravnavanju izobraževalnih potreb ciljne skupine uporabnikov, ki so vključeni v proces VIZ, številne priložnosti za arhiviste:

- a) promocija pomena arhivov za družbo;
- b) arhivsko in informacijsko izobraževanje javnosti, da spozna pomen, relevantnost in kompleksnost dokumentov;
- c) spodbujanje vloge arhivistov, da postanejo aktivni udeleženci pri posredovanju kulturne dediščine;
- d) izkoristek finančnih in tehnoloških virov za uvajanje IKT v šolstvo in reformo izobraževanja;
- e) promocija arhivskega poklica.

2.2 Oblike pedagoškega delovanja arhiva oziroma koncepti arhivske pedagogike

2.2.1 Tradicionalen koncept pred razvojem IKT

- **PREDSTAVITEV ARHIVA** (voden ogled): arhiv kot institucija; zgodovina arhiva; arhivski poklic; funkcije arhiva in predstavitev oddelkov/prostorov; arhivski fond in iskalni pripomočki; predstavitev arhivskega dokumenta.
- **ARHIVSKE RAZSTAVE**: najbolj razširjena oblika za predstavitev arhivskih dokumentov. Posebej zanimivo in vizualno privlačno gradivo, ki obravnava različna obdobja, temo ali pomembne dogodke narodne, regijske in krajeve zgodovine. Razstave spodbujajo radovednost učencev in zanimanje za zgodovino. Pogoste izvedbe potujočih razstav (množičnost obiskov). Priporočena je uravnoteženost med slikovnim in tekstovnim materialom, primerna razlaga vsebine in besedilni opisi, ki so prilagojeni potrebam izobraževanja (povezava z učnim načrtom).
- **IZOBRAŽEBANJE V ARHIVU**: gre za uporabo arhivskega gradiva, ki se nanaša na učno snov posameznega predmeta ali arhivsko izobraževanje. V središču je delo z arhivskim dokumentom, ki je opremljen s prepisom, prevodom in kratkim opisom. Arhivi pripravijo obsežno avdio-vizualno gradivo in zbirke glede na učno temo predmetov. Zaželena je kombinacija s predhodnim obiskom arhiva in predstavitvijo arhivske službe.
- **RAZISKOVALNO DELO**: raziskovalno delo v obliki projektne ali seminarske naloge, tekmovanja iz zgodovine; zgodovinski krožki, zaključna dela, raziskovalna praksa (Eckhardt, 1986, str. 14-27).

2.2.2 Sodobni nemški koncept

- Arhiv služi učiteljem kot destinacija za ekskurzijo ali dan dejavnosti (kulturni dan), vsebine lahko oblikuje arhiv (arhivsko izobraževanje) ali pa se nanašajo na učni načrt.
- Arhiv kot izvenšolski izobraževalni partner, ki temelji na dolgoročnem sporazumu in je osredotočen na zgodovino domačega kraja in regije. Partnerstvo je pogodbeno utemeljeno in za učitelje obvezujoče.
- Arhiv kot raziskovalno učno središče za individualne in prostovoljne učne dosežke. Arhiv ima vlogo svetovalca glede na določen predmet ali projekt.
- Arhiv nudi svoje prostore za šolsko projektno delo. To vključuje uporabo razstavnih ali izobraževalnih prostorov za predstavitev rezultatov pedagoškega dela.
- Dijaki in študenti uporabljajo arhiv kot svetovalni in spremljevalni center pri natečajih in tekmovanjih (Murken, 2020, str. 60-61).

2.2.3 Koncept pedagoškega dela v slovenskih arhivih:

- vodstvo po arhivskih razstavah (kulturni dan, dan odprtih vrat...);
- arhivske delavnice (heraldika, sfragistika, diplomatika...);
- učne ure (splošno predstavitvene in tematske);
- strokovna in tehnična pomoč pri izdelavi raziskovalnih nalog.

2.3 Obiski šolskih skupin v slovenskih arhivih

Skupno število obiskovalcev procesa VIZ od predšolske vzgoje do univerz med letoma 2010 in 2018 je bilo 50.838, kar kaže na dobro stanje glede sodelovanja med šolstvom in arhivi.

Tabela 1: Število obiskovalcev šolskih skupin v letih 2010–2018 po posameznih arhivih N=50838

Arhiv	ARS	ZAC	PAK	PAM	PANG	ZAP	ZAL
število obiskovalcev	9081	10616	5058	11375	5687	5296	3725

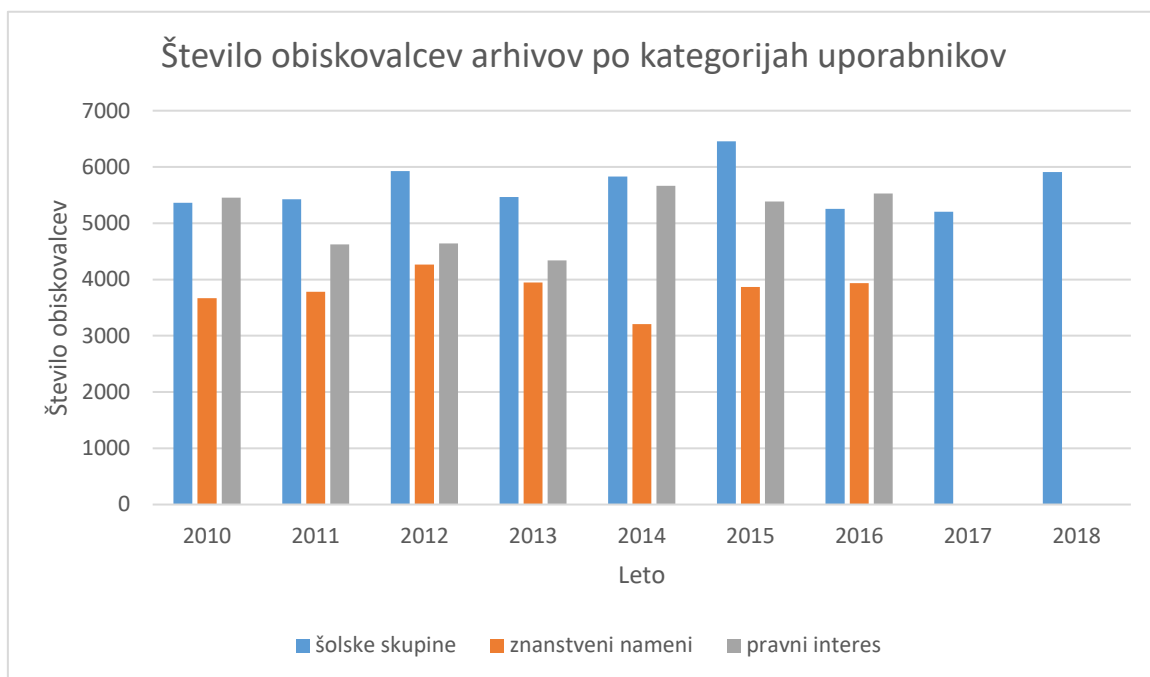
Opomba: ARS – Arhiv republike Slovenije; ZAC – Zgodovinski arhiv Celje; PAK – Pokrajinski arhiv Koper; PAM – Pokrajinski arhiv Maribor; PANG – Pokrajinski arhiv Nova Gorica; ZAP – Zgodovinski arhiv Ptuj; ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana.

PAM velja za arhiv, ki privabi največ obiskovalcev šolskih skupin (23 %), kar je verjetno rezultat obojestranskega interesa za sodelovanje, naklonjenosti vodstva arhiva do pedagoških vsebin in kakovostne pedagoške ponudbe.

Slika 1: Delež obiskov šolskih skupin po arhivih med l. 2010 in 2018 (v %)

Glede na kategorije uporabnikov so udeleženci procesa VIZ številčno najbolj množična kategorija.

Slika 2: Število obiskov arhivov po kategorijah uporabnikov (vir: MK, 2010–2018).

Trend obiskov šolskih skupin med letoma 2010 in 2018 kaže na dokaj uravnoteženo krivuljo s povprečjem 5649 obiskovalcev letno. Podatki za zadnja tri leta so zaradi epidemoloških ukrepov vlade nerelevantni.

Slika 3: Število obiskovalcev arhivov iz kategorije sistema VIZ (vir: MK, 2010-2018).

3. Arhivski pedagog kot posrednik med arhivi in uporabniki

Pri terminu arhivski pedagog se soočamo z arhivskim področjem dejavnosti, ki je v širšem smislu povezano z izobraževanjem otrok in mladostnikov oziroma izvenšolskim ali izvenučilniškim izobraževanjem v arhivih. V ožjem smislu gre za seznanitev učencev in dijakov z metodami dela in mediji v arhivu. Tradicionalno izobraževalno delo arhivistov poteka ciljno usmerjeno v obliki arhivske pedagogike, zlasti v sodelovanju s šolami, učenci in učitelji kot izbrano ciljno skupino uporabnikov (Murken, 2020).

Arhivist Booms je v 50. letih prejšnjega stoletja izrazil vizijo odprtosti arhiva do javnosti preko arhivsko-pedagoških storitev arhiva na osnovi organiziranega učenja zgodovine v obliki predstavitve fotografij, filmov in dokumentov in podobno (Hoffgräff, 2013). Arhivska pedagogika (v nadaljevanju AP) je interdisciplinarno področje, kjer se srečujeta arhivska teorija in praksa s pedagogiko. V najširšem smislu gre za pripravo in obdelavo arhivskega gradiva za vzgojno-izobraževalne namene (Garić, 2014). Link (1997) navaja, da se pojem AP razume kot spodbuda in podpora skupnemu delu arhivov in šol, v celotni proces pa je treba nujno vključiti številne strokovne profile, kot so zgodovinarji, arhivisti, pedagogi in informatiki. Murken (2020) ugotavlja, da se arhivi s pojavom AP premikajo od tradicionalne usmerjenosti v gradivo k usmerjenosti v ljudi/uporabnike (str. 136). AP vidi kot sestavni del odnosov z javnostmi, ki služi predvsem promocijskemu namenu in povečanju obiska arhiva, najpomembnejša ciljna skupina pa so šolarji, ki bodo sčasoma oblikovali javno mnenje in postali odločevalci politike, donatorji in podporniki arhivov, zato gre pri AP za več kot samo izobraževanje svojih strank. Cilj arhivskega pedagoškega dela je narediti zgodovino oprijemljivo na čuten in oseben način. Arhivska pedagogika je hkrati metodološko inovativna in spodbuja raziskovalno učenje, učno okolje pa je ustvarjalno in manj stresno. Usmerjena je tudi v pridobivanje kompetenc, na primer s skupinskim delom in projektnim delom.

»On-line« vsebine ne morejo nadomestiti »on-site« vsebin, torej na kraju samem, iz komunikacije »vis-a-vis« in taktilni dražljaji (Murken, 2020).

Arhivski pedagog je arhivist, ki v največji meri pozna arhivsko teorijo in prakso ter lasten arhivski fond. Je dodaten segment arhivista in dodatna delovna obveza, ki zahteva specializacijo oziroma strokovno usposabljanje, temelječe na poznavanju pedagoško didaktičnih načel in zahtev dela s ciljnim skupinami uporabnikov – torej je arhivski pedagog arhivist z dodano vrednostjo. Strokovno znanje omogoča arhivskemu pedagogu primerno predstavitev arhivske dejavnosti in načrtovanje ter izvedbo izobraževalnih vsebin v arhivu vsem stopnjam izobraževanja. Po Eckhartu (1983) je osnovno delovanje arhivista v pedagoškem kontekstu »komunikacija« z dokumenti, učitelji in dijaki o izvedljivosti predlaganih delovnih projektov, tipov in skupin dokumentov, iskanje, selekcija in prilagoditev AG glede na specifične potrebe izobraževanja (str. 30).

4. Izobraževalna značilnost digitaliziranega arhivskega gradiva

IKT omogoča digitalizacijo, namestitve na splet v formatu, ki bo posebej prilagojen specifičnim skupinam uporabnikov, tudi tistim s posebnimi potrebami (večji slikovni prikaz, glasovni prevod teksta ipd.). Učenci/dijaki lahko bolje uporabijo obstoječe znanje v kontekstu smiselnih situacij, kjer razvijajo pomembne veščine vseživljenjskega učenja, kot so kritiziranje dokazov, primerjava različnih teorij ali načrtov, oblikovanje novih argumentov ali artefaktov in iskanje dokazov, s katerimi zagovarjajo svoja stališča ali izdelke (Dunn, 1999).

AG se je pred pojavom spleta uporabljalo preko posrednikov – arhivistov, z digitalizacijo zbirk pa postaja dostopno v virtualnem svetu in brez časovnih omejitev. Pri tem začetni uporabniki naletijo na mnoge težave, saj so vajeni knjižničnega načina iskanja gradiva. Temu sledita dva trenda, ki dvigujeta prepoznavnost arhivov in povečujeta interes za uporabo primarnih virov: prvič, arhivi povečujejo obseg in vrste gradiva objavljenega na spletu; in drugič, pedagogi so uvideli koristi od uporabe primarnih virov pri učenju kritičnega mišljenja. Oba trenda predstavljata izziv in priložnost za arhiviste pri oblikovanju generacij, ki so pismene glede identifikacije, izbire in uporabe arhivskega gradiva (Yakel, 2016).

Raznolika pedagoška e-ponudba na spletnih straneh arhivov obsega digitalizirano gradivo, učne enote, orodja za individualno izdelavo učnih enot ter vodnike za učitelje in učence, ki omogočajo kreativen pristop k poučevanju zgodovine in ostalih predmetov. Učence spodbujajo k aktivnemu, raziskovalnemu in izkustvenemu načinu učenja, kar spremlja sodobne pedagoške trende. Spletne strani kažejo, da je mogoče digitalizirane dokumente uporabiti na način, ki okrepijo ali pa izzivajo prevladujoče poglede na preteklost. Pozitivna lastnost je, da so teme naravnane interdisciplinarno. Z dostopom do e-gradiva je učencem in dijakom ter učiteljem omogočen pristop k učenju in poučevanju zgodovine ali ostalih predmetov na aktiven, kritičen in kreativen način, arhivom pa pomaga izboljšati javno službo in okrepiti vezi z družbo (Lyons, 2002). Dunn (1999) opozarja na potrebo po stalni podpori učiteljem za učinkovito uporabo e-gradiv.

Digitalizacija AG in priprava e-vsebin za učence in dijake ima potencial doseči naslednje cilje:

- zagotavljanje informacij kadarkoli in kjerkoli
- dostop do zbirk multimedijske narave (različnih formatov in oblik: spisovno, slikovno, avdio-video),
- omogočanje uporabnikom prilagoditev dostopa in predstavitve informacij,
- izboljšanje sodelovalne intelektualne aktivnosti vključno z raziskavami, učenjem in oblikovanjem, z odpravo geografskih ovir, organizacijskih načrtov in časovnih omejitev (Honey, 1996).

4.1 Fizični dostop in on-line dostop do arhivskega gradiva – prednosti in slabosti

Prednost on-line dostopa je, da omogoča enostavnejši način pridobivanja AG kot pa obisk arhiva z vsemi obveznimi postopki ob naročanju in spoznavanju arhivske institucije. E-dostop preprečuje obrabo in poškodovanje AG, slednje je pri otrocih zaradi nepazljivosti običajen pojav. Prav tako je prednost e-dostopa v zmanjšanju obremenjenosti arhivistov. Običajni obiski šolskih skupin zahtevajo uro ali dve angažiranja arhivista in nekaj ur za predhodno pripravo gradiva. Z vidika šol je prednost e-dostopa časovne in stroškovne narave. Številne šole se zaradi geografske oddaljenosti in stroškov transporta nikoli ne odločijo za obisk arhiva. Z vidika arhiva sta izdelava e-pedagoških vsebin in digitalizacija gradiva zanimivi tudi zaradi pridobitve sredstev iz namenskih fondov (Lyons, 2002). On-line pedagoška orodja omogočajo učitelju individualen pristop pri izdelavi učnih vsebin.

Slabosti on-line dostopa so v neažuriranih in tehnično nezanesljivih straneh in povezavah, posebej v začetnem stadiju delovanja. Oblika mora biti privlačna, orodja za navigacijo pa primerna in učinkovita ter redno nadgrajevana. Z uporabo e-paketov ali kopij dokumentov učitelji in učenci ne dobijo izkušenj o izgledu in delovanju arhiva, prav tako nimajo priložnosti za pogovor z arhivistom. E-dostop do dokumenta pogosto popači ali izgubi kontekst njegovega nastanka in hrambe. Pri uporabi e-gradiva učenec izgubi taktilno izkušnjo »občutiti zgodovino«, ki ga digitalizat ali kopija ne zmoreta ponuditi. Prav tako so izgubljene podrobnosti glede velikosti in tri-dimenzionalnosti dokumenta ali pisave, vonja, in posebnosti materiala. Omenjene lastnosti odražajo pomembno informacijo o artefaktu in njegovem nastanku. Na koncu obstajajo še velike neenakosti glede dostopa do IKT na posameznih šolah in informacijske ter digitalne pismenosti med učenci in dijaki. Lyons (2002) navaja pomisleke, da odvisnost od IKT v šolah lahko pospeši in povzroča socialno-ekonomsko neenakost med učenci, to pa enako velja za e-arhive in projekte e-učilnice. Vprašanja dostopa za osebe s posebnimi potrebami veljajo tako za obiske arhiva kot za uporabo elektronskih medijev in jih je treba v obeh kontekstih obravnavati resno in premišljeno (Lyons, 2002).

Taylor opozarja, da digitalizacija in posredovanje AG lahko preprečita učencu izkušnjo videti izvirnik, taka izkušnja pa je pomemben del učenja na določenih stopnjah kognitivnega razvoja. Izvirni materiali lahko priklicajo različne čustvene odzive, ki segajo od ponotranjenja samega fizičnega obsega nakopičenega gradiva, povečane ozaveščenosti o bistvenih značilnostih gradiva (kot je njihova krhkost ali narava njihovih medijev), do občutka strahospoštovanja biti v prisotnosti starih, edinstvenih, lepih, ključnih ali pretresljivih materialov. Pri fizičnem stiku s primarnim virom se ustvari tudi okrepljen občutek osebne povezanosti z vsebino gradiva, kar je ključnega pomena za učenje pri majhnih otrocih (Gilliland-Swetland, 1998).

Vprašanja glede razlik med fizičnim in on-line dostopom do gradiva:

- Kako se lahko načini uporabe primarnih virov razlikujejo glede na vsebinsko področje in razvojno stopnjo učencev?
- Kaj se učenci naučijo pri digitalnem dostopu do gradiva in v čem se to razlikuje od fizičnega dostopa do gradiva?
- Kako pomembno je za obogatitev pouka, da lahko učenci izkusijo oboje?
- Ali obstaja arhivsko izobraževanje (razvoj arhivske pismenosti) učencev, ki je podobno knjižnično-informacijskemu znanju? Če je tako, kdo bi bil odgovoren za izvedbo?
- Ali je treba izobraževanje za delo s primarnimi viri vključiti v redno medijsko izobraževanje?
- Če so učenci izpostavljeni primarnim virom med osnovnošolskim izobraževanjem, jih bodo ob nadaljnjem izobraževanju prostovoljno iskali ali vključili v druge učne dejavnosti? (Gilliland- Swetland, 1998).

5. Smernice za pripravo gradiva in vsebin ter način dela z uporabniki

Načeloma je celotno AG uporabno za pedagoške namene. Za mlajše so primerni in zanimivi vizualno privlačni dokumenti kot so listine, pečati, karte in posterji. Težava je z rokopisi in razumevanjem jezika ter problemom tehnike pisave. Rešitev je v prepisu in prevodu za mlajše, starejšim pa je zanimivo dešifriranje pisave in vsebine. Zaradi zagotavljanja avtentičnosti mora biti originalen dokument vedno prikazan. Posebej koristen bi bil fizičen stik s starimi dokumenti, vendar to s stališča konservatorstva ni priporočljivo, zato je fizična ali e-kopija edino primerna za pedagoško delo. Arhivisti morajo med svojim rednim delom identificirati kateri dokument je primeren za izobraževalne namene. Izdelati morajo poseben seznam ustreznih dokumentov in jih razdeliti po tematiki ali obliki dokumenta, za vsako starostno stopnjo posebej (Eckhart, 1986).

Murken (2020) navaja, da mladino zanimajo viri, ki so hitro dostopni, po drugi strani pa so manj usmerjeni v izvor in kontekst. Od arhivov se torej zahteva, da ne predstavljajo svoje tektonike, svojega notranjega reda in svojih produktov, ampak pokažejo raziskovalne poti/načine za samostojno delo (Murken, 2020).

Arhivisti morajo pri pripravi AG za izobraževanje razumeti in upoštevati zelo konkretne zahteve učiteljev, ki AG uporabljajo drugače kot ostali uporabniki in zahtevajo od arhivistov drugačen pristop od tradicionalne priprave naročenega. AG je usklajeno z učnimi načrti in razvojni stopnji učencev ter njihovimi veščinami, zato je sodelovanje z učitelji ključnega pomena. Prav tako mora biti AG učencem zanimivo (npr. lokalna zgodovina; dokumenti o življenju otrok; šolstvo v starih časih; dokumenti, ki vizualno izstopajo; dokumenti, ki obsegajo vstopnice, letake, nakupovalne sezname). Za pritegnitev pozornosti otrok dokumenti ne smejo biti neberljivi in preobsežni, prilagojeni morajo biti njihovim bralnim veščinam. Upoštevati je treba tudi omejitve glede dostopnosti, avtorskih pravic, ki se pojavljajo pri kopiranju, razdelitvi, objavi na spletu in prilagoditvi dokumenta za pouk (Hendry, 2007). Podobnega mnenja je Sturm (2008), ki ugotavlja, da dokumenti šolarjev ne smejo preveč obremenjevati in da rokopisi zaradi težje berljivosti niso primerni za najmlajše. Prednost imajo tiskovine, teme iz lokalne zgodovine in domoznanstva.

Kljub širokemu priznavanju koristi uporabe AG pri pouku ima marsikateri učitelj težave. Pridobivanje AG in priprava učnih vsebin je zamudno in težko za mnoge učitelje, ki nimajo izkušenj z uporabo AG. Tukaj se ponujata dve priložnosti za arhiviste: sodelovanje z učitelji pri iskanju primernih virov za uporabo pri pouku in vključevanje arhivskega izobraževanja pri poučevanju s primarnimi viri na osnovnošolski in srednješolski ravni (Hendry, 2007).

Tradicionalen koncept priprave AG, ki je prevladoval pred uvedbo IKT, je temeljil na vodnikih in seznamih AG, ki ima izobraževalno vrednost. Poleg formalnih elementov opisa z datumi in referenčnimi št. so sezname obsegali kratke informacije o specifični izobraževalni zanimivosti posameznega dokumenta ali skupine dokumentov, da bi omogočili učitelju lažjo izbiro. Izdelani so bili arhivski učni paketi, ki so vsebovali kolekcije faksimilov. Dokumenti so bili natančno selekcionirani glede na zgodovinsko obdobje ali specifično tematiko iz državne ali regionalne zgodovine. Vsebovali so navodila za učitelje in vnaprej pripravljena vprašanja za učence, točke za razpravo in predloge za dodatno delo. Dokumenti so bili izbrani iz enega ali več državnih arhivov, predstavljeni pa so v primernem formatu (fizična oblika, prosojnice). Vsi dokumenti so vsebovali opis in po potrebi transkripcijo ter prevod. Arhivski učni paketi so služili učitelju za številne učne cilje: učenec/dijak bere; interpretira; diskusija z namenom razumevanja zgodovinskih razmer in procesov. Učitelj je imel možnost izbire paketa glede na učni načrt (Eckhardt, 1986).

Honey (1996) priporoča osnovne smernice glede oblikovanja e-vsebin, da bodo primerne za uporabo v izobraževalnem procesu:

- a) Analitična orodja za izdelavo učnih ur (zgodbe, preglednice, orodja za analizo slik, baze podatkov, časovnice, predloge, ki opisujejo vsebino in strukturo dokumentov, orodja za vire), omogočajo učiteljem, da oblikujejo ustrezne vsebinske povezave, in so jim v pomoč pri ocenjevanju ter sestavljanju lastnih učnih vsebin.
- b) Vključenost učencev in dijakov – da bi bilo AG zanimivo in relevantno za učence, morajo snovalci e-vsebin upoštevati njihov kognitivni, socialni in čustveni razvoj. Zato je pomembno sodelovanje z učitelji pri razvoju e-vsebin. Mlajši učenci imajo radi bolj abstraktne stvari, starejši učenci in srednješolci pa imajo radi raziskovanje in argumentiranje ter razpravo. Študenti pa so sposobni zapletenih iskanj uporabe iskalnih pripomočkov in so zavzeti pri iskanju virov za raziskovalno temo.
- c) Iskalniki, relevantni za izobraževanje – ena najbolj zapletenih nalog povezanih z učinkovito uporabo arhivskega gradiva je sposobnost iskanja in brskanja po velikih količinah informacij na način, ki je konceptualno in logistično smiselno. Sheme indeksiranja, ki dobro delujejo za učitelja v razredu, se verjetno zelo razlikujejo od tistih, ki so namenjene ostalim uporabnikom arhivov. Da bi kar najbolje izkoristili digitalne vire, morajo biti učitelji in šolarji sposobni zgraditi lastne pristope h katalogizaciji arhivskega gradiva. Ker učitelji delajo z arhivom in se seznanjajo z njegovo vsebino, morajo biti sposobni ustvariti lastne kategorije ključnih izrazov ali tematskih tem in jih uporabiti za organiziranje gradiva. To učiteljem prihrani čas in jim omogoča, da oblikujejo gradivo, ki je v skladu z učnim načrtom in učnimi vsebinami (npr. oblikovanje seznama glede na temo povojna obnova Slovenije).

Gilliland-Swetland (1998) omenja, da se v procesu digitalizacije in priprave AG za izobraževalne namene odpirajo dodatna vprašanja:

- a) kateri formati so primerni, da zadovoljijo potrebe uporabnikov?
- b) kako narediti uporabnike bolj arhivsko pismene, da razumejo čemu dostopajo?
- c) Ali so arhivisti pripravljeni za množično digitalizacijo?
- d) Ali je e-dostop do gradiva za šolarje dovolj privlačen?

Eden od mnogih rezultatov digitalizacije in razvoja programskih orodij za e-dostop do informacij je, da začenjajo arhivisti podrobneje raziskovati dostopnost arhivskih zapisov za ne-akademske skupnosti (učitelji, učenci, dijaki) in načine, kako je AG koristno za manj tradicionalne uporabnike na spletu. Arhivisti morajo ustvariti digitalno okolje za odkrivanje in iskanje informacij, ki omogoča enostavno iskanje. Iskalna orodja morajo torej biti prilagojena potrebam mlajših uporabnikom (Gilliland-Swetland, 1998).

Proces priprave AG za pedagoško delo obsega izbor in prilagoditev glede na šolske učne načrte in cilje arhivskih učnih ur/delavnic. Sledi digitalizacija in namestitvev na spletno stran arhiva. Postopek se zaključi z izdelavo e-orodij za učitelje in navodil za poučevanje in interpretacijo. Proces se deli v tri faze:

Faza I: Sodelovanje med učiteljem in arhivistom z namenom izbire AG; usklajevanje vsebin in gradiva z učnimi načrti; oblikovanje virov z metapodatki, prilagajanje razvojni stopnji in izdelava učnih pripomočkov.

Faza II: Aktivnosti v razredu – zbiranje povratnih informacij od učiteljev in učencev.

Faza III: Ocenjevanje stališč učiteljev o delu s primarnimi viri – njihov pogled na zadevo, katero gradivo je primerno za učenje in kako bi ga uporabili (Gilliland-Swetland, 1998).

5.1 Priprava, izvedba in spremljanje pedagoškega dela v arhivu

Za učinkovito delo je potrebno sodelovanje med arhivistom in učiteljem, da bi se uspešno pripravil načrt pedagoškega dela, v veliko pomoč pa je potencialno učiteljevo poznavanje delovanja arhiva. Določiti je treba starost, velikost skupine in čas trajanja učne ure ter izbrati primerno AG glede na interese učitelja in učencev. Sledi priprava učencev pred obiskom arhiva, kar stori učitelj v razredu. Učenci/dijaki potrebujejo določeno predznanje tako glede teme kot glede delovanja arhivov. S tem se razbremenijo arhivista in učitelja, delo pa poteka bolj učinkovito. Arhivist (arhivski pedagog) pripravi AG: izbere vire, preveri pogoje uporabe, izdela učne pripomočke (kopije, delovni listi, izdelava predstavitev PPT, prevodi) in pripravi arhivalije. Sturm (2008) omenja, da priprave trajajo večinoma uro ali uro in pol, pri zahtevnejšem projektu pa tudi 4 ure. Izkušnje slovenske arhivistke Horvat (2021) so bolj podrobno predstavljene: čas za pripravo je odvisen od tega, ali je šola arhiv že obiskala ali ne. Kadar je gradivo že skenirano, gre to relativno hitro, z uporabo PPT in vstavljanjem skeniranih virov. Če gre za prvi obisk, se poišče gradivo, ki se nanaša na njihov okoliš (listine, gradbeni načrti, razglednice ...). Kadar gradivo ni skenirano, je več dela (iskanje v skladišču, skeniranje). Takšna priprava lahko traja nekaj ur. Kadar pridejo šole, ki so že bile v arhivu, se uporabi PPT iz preteklih let. Priprava prostora samega, računalnika, projektorja in izbor morda kakšnih posebej lepih arhivalij zahtevajo le nekaj minut.

Izvedba pedagoškega dela naj bi trajala eno ali dve šolski uri, drugače učencem pade pozornost. Pri tem je treba upoštevati tudi občutke in razpoloženje učencev,

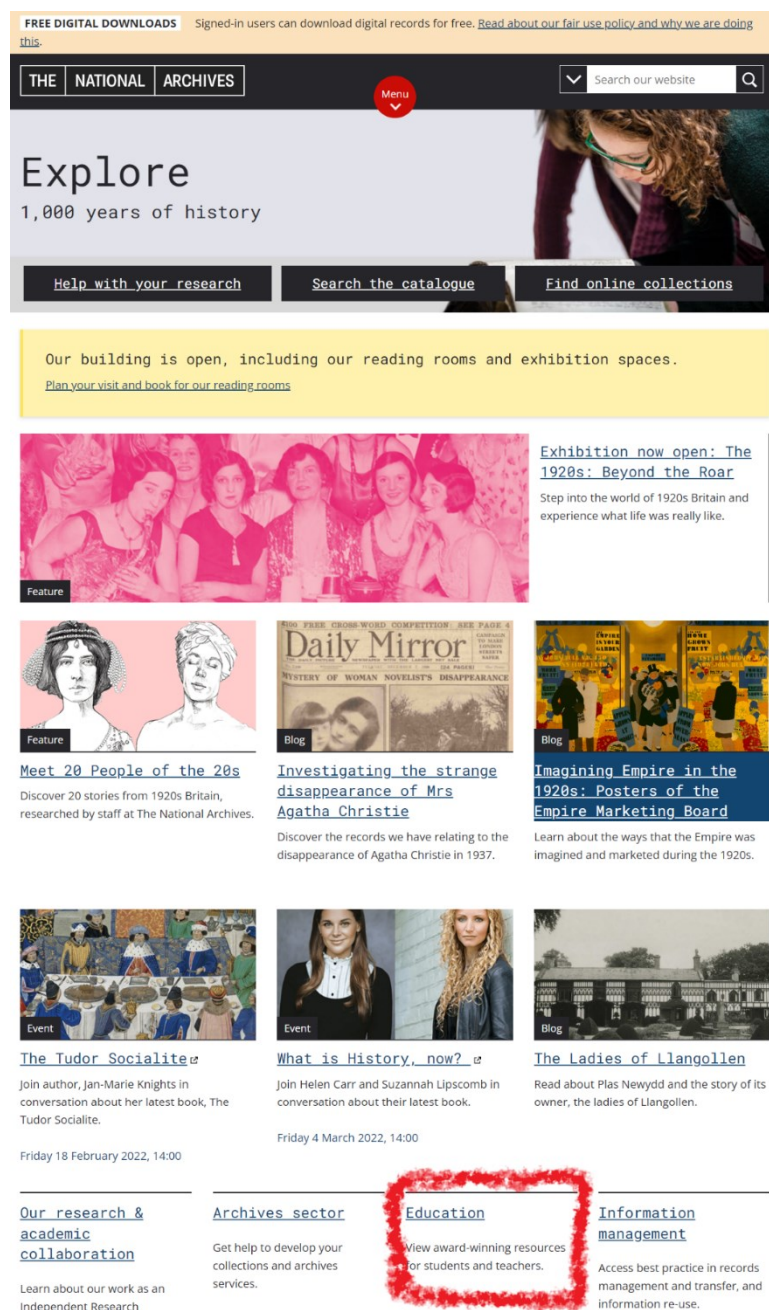
vrednote in predsodke. Arhivisti naj na začetku čim bolj podrobno predstavijo funkcijo arhiva in poklic arhivista, pri tem pa uporabljajo ne preveč strokovne izraze, pri razlagi pa lahko uporabljajo IKT (PPT, filmi), slikanice, lutkovne predstave. Skupine naj bodo zaradi lažjega vodenja po arhivu in učinkovitejšega dela z AG – manjše. Viri naj stimulirajo učne procese, to pa je najbolj učinkovito z analizo dokumenta (vsebinska, zunanost) in uprizoritvijo, kot so igre vlog. Prav tako naj bo pri delu s primarnimi viri vključen razvoj številnih veščin in kompetenc. Dokumenti naj se zaradi vidljivosti predstavijo preko projektorja. Besedilo v dokumentu je mogoče tudi razdeliti, nečitljivo pisavo prevesti oz. dodati govorne mehurčke. Listine v tujih jezikih in starih pisavah predstavimo v treh korakih: izvirnik – transkripcija – prevod v slovenščino. Primerno je delo po postajah in menjava skupin. Pri mlajših naj bo poudarek na otipljivih artefaktih in ročnih spretnostih, pri starejših pa naj bo v ospredju raziskovalno delo in arhivsko izobraževanje (Sturm, 2008).

Da bi arhivisti uspešno evalvirali svoje delo in ga sproti nadgrajevali, so pomembne povratne informacije od učencev in učiteljev (Sturm, 2008).

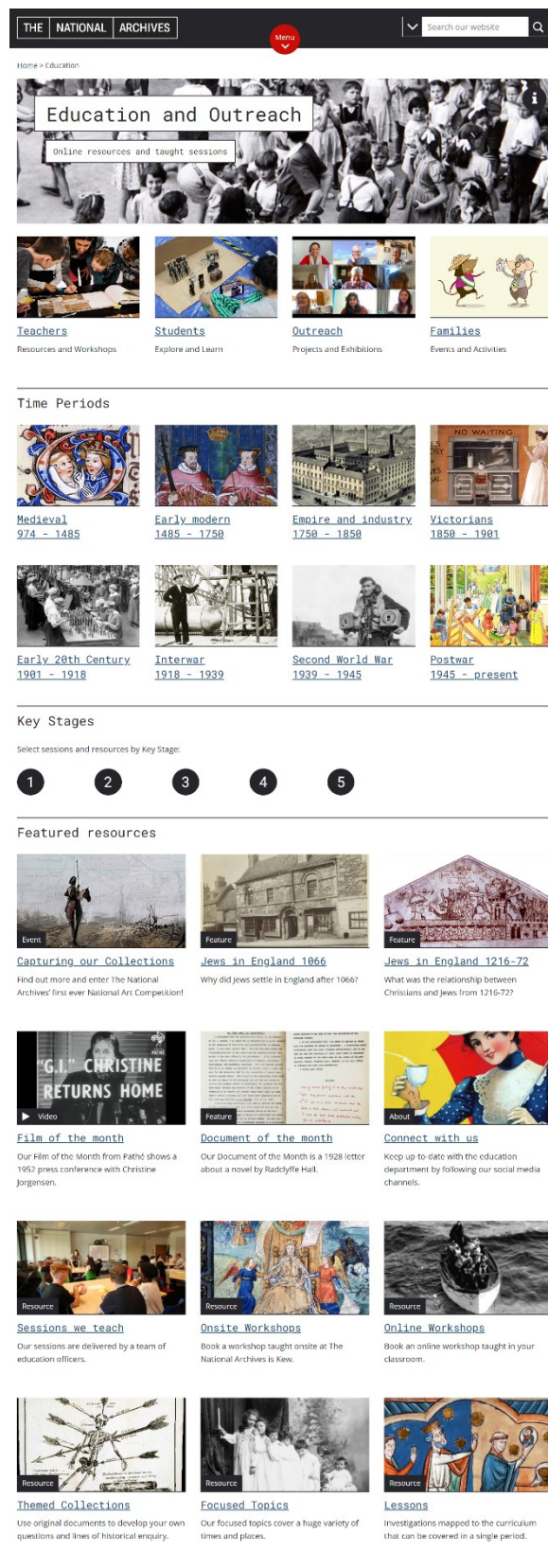
6. Primer dobre prakse: Britanski nacionalni arhiv

Britanski nacionalni arhiv ponuja programe arhivske pedagogike v kategoriji za izobraževanje (Education), ki vsebuje trinajst stalnih podkategorij (The National Archives, 2022):

- Students – Explore and Learn (učenci – raziskuj in se uči);
- Teachers – Resources and Workshops (učitelji – viri in delavnice);
- Outreach – Projects and Exhibitions (ozaveščanje – projekti in razstave);
- Families – Events and Activities (družine – dogodki in aktivnosti);
- Time Periods (časovna obdobja britanske zgodovine);
- Onsite Workshops (delavnice v arhivu);
- Online Workshops (spletne delavnice);
- Sessions we teach (tematske učne ure);
- Film of the month (film meseca);
- Document of the month (dokument meseca);
- Themed Collections (tematske zbirke);
- Focused Topics (osrednje teme);
- Lessons (učne ure).

Slika 4: Posnetek spletne strani Britanskega nacionalnega arhiva (Vir: The National Archives. <https://www.nationalarchives.gov.uk/>)

Slika 5: Posnetek spletne strani Britanskega nacionalnega arhiva, kategorija za arhivsko pedagogiko (Vir: The National Archives. <https://www.nationalarchives.gov.uk/>)

Britanski nacionalni arhiv ima razporejene teme nacionalne zgodovine znotraj časovnih obdobj (Time Periods). Znotraj vsakega obdobja je učitelju na voljo filter za določanje starostnega obdobja otrok (v petih kategorijah, od predšolskih otrok do srednješolcev) in vrste virov (viri za učne ure in oblike delavnic). Učitelj nastavi učni modul glede na učni načrt, starostno obdobje otrok, časovno obdobje, temo in obliko učne ure.

Časovna obdobja:

- Medieval: 974 – 1485 (srednji vek);
- Early Modern: 1485 – 1750 (zgodnji novi vek);
- Empire and Industry: 1750 – 1850 (imperij in industrija);
- Victorians: 1850 – 1901 (viktorijanci);
- Early 20. Century: 1901 – 1918 (zgodnje 20. stoletje);
- Interwar: 1918 – 1939 (med obema vojnama);
- Second World War: 1939 – 1945 (druga sv. vojna);
- Postwar: povojno obdobje (1945 – danes).

Podkategorija »Za učence« (For Students) je namenjena samostojnemu delu učencev in dijakov. Daje nasvete in napotke glede iskanja primarnih virov, pisanja esejev, rokovanja s primarnimi viri in postopkov pregledovanja virov. Podkategorija »Ozaveščanje« (Outreach) je namenjena ozaveščanju širše javnosti o Nacionalnem arhivu. Vsebuje projekte in razstave. Strategija arhiva je zavezana cilju »Arhiv za vsakogar: graditi zaupanje, premagovati ovire in biti pogumen«. Za izobraževalne programe v Britanskem nacionalnem arhivu je zadolžena pedagoška služba (ang. Education Officers), ki v sodelovanju z akademsko sfero in arhivisti izdeluje programe izobraževanja in izpopolnjevanja za učitelje. Programi omogočajo učiteljem obvladovanje glavnih kategorij, pristop edinstvenim zbirkam, spodbujajo oblikovanje novih aktivnosti in vsebin za šolarje ter pripomorejo k vseživljenjskemu izobraževanju. Tako delavnice kot učne ure ter spletni viri pokrivajo različna časovna obdobja in kraje. Mnoge vsebujejo strukturirane raziskave za neposredno uporabo v učilnici, druge pa so bolj primerne za raziskovanja in priprave (The National Archives, 2022).

Dober primer prilagajanja arhivske dejavnosti VIZ daje tudi Ameriški nacionalni arhiv, kjer za pedagoško ponudbo skrbi izobraževalno osebje (Education staff). Poleg številnih aktivnosti ponujajo učiteljem on-line orodja (12) za izdelavo lastnih učnih modulov, ki jih izvaja z učenci skupinsko ali posamezno. Učitelj skozi postopke filtriranja določi učne cilje, uporabi nasvet in razišče primere aktivnosti, ki so oblikovane z orodji. Na koncu izbere ustrezen primaren vir, ga imenuje in oblikuje navodila za delo. Osnovni cilj učnih ur je, da učenci pridobijo veščine zgodovinskega razmišljanja.

7. Razprava in zaključek

Trendi odpiranja arhivov do širše javnosti in iniciative za sodelovanje s šolstvom predstavlja za arhive priložnost, da razširijo svoj krog uporabnikov, vzpostavijo stike s skupnostjo, prispevajo k vitalnosti javnega izobraževanja v svojih skupnostih in vzgajajo prihajajoče generacije uporabnikov, donatorjev in podpornikov arhivov. Hendry (2007) navaja, da spodbujanje šolarjev in učiteljev k uporabi AG povečuje tudi raznolikost baze uporabnikov arhiva in ustvarja širši dostop do gradiva, kar se dolgoročno odraža na povečanem obisku arhivov. Pri tem ne bi smeli favorizirati nobene od obeh možnosti dostopa do gradiva – digitalne ali fizične. Uporaba AG v izobraževalne namene ima širši kontekst od klasičnega pridobivanja relevantnih arhivskih informacij iz dokumentov in se nanaša na koristnost dokumenta oziroma uporabnost arhivske informacije v korist šolarja, udeležencev izobraževalnega procesa in širše javnosti (Conway, 1986). Zato je treba določiti, kateri del AG in na kakšen način je lahko koristen ter kako se lahko dosežejo cilji VIZ. Uporaba e-virov lahko izboljša pouk, vendar pretekle izkušnje in raziskave kažejo, da samo omogočanje dostopa učiteljev do primarnih virov ali napotki za uporabo niso dovolj. Tudi učitelji morajo biti aktivni udeleženci (Dunn, 1999). Arhivisti morajo razviti ustrezen pristop, ki povezuje osnovne cilje izobraževalnega programa uporabnikov in praktičen način pridobivanja ter shranjevanja relevantne in zanesljive informacije od uporabnikov. Murken (2020) ugotavlja, da stalna zadržanost arhivistov do razvoja boljšega razumevanja uporabnikov ni toliko problem volje kot problem metode.

Udeleženci procesa VIZ predstavljajo specifično in številčno skupino uporabnikov arhivskih storitev, ki jo arhivisti prepoznajajo. Prav tako prepoznajajo njihove potrebe in interese, ki se razlikujejo od ostalih uporabnikov, vendar so omejeni tako kadrovske kot organizacijske. To bi bilo moč rešiti s sistematizacijo delovnega mesta arhivskega pedagoga. Iskanje, priprava in prilagoditve AG ter izdelava učnih pripomočkov in orodij presega redne delovne zadolžitve arhivistov. Eckhart je že leta 1983 navedel, da je Mednarodni arhivski svet (ICA) identificiral povečano povpraševanje po AG in omejitve na področju arhivskega osebja kot glavne izzive arhivistov. Nemogoče je pričakovati izpolnjevanje pedagoških zahtev, ne da bi trpelo primarno arhivsko delo, ki obsega pridobivanje, popis, hrambo in posredovanje AG, ob naraščajočem povpraševanju s strani VIZ (Eckhardt 1983, 28). Druga težava pri organizaciji izobraževalne dejavnosti v arhivu je pomanjkanje pedagoško-didaktičnih znanj za delo z omenjeno ciljno skupino ter meril za pripravo in prilagoditev AG. Bistvena funkcija arhivista v izobraževalnem kontekstu ostaja posredovanje dokumentov, svetovanje učiteljem in študentom o izvedljivosti predlaganih delovnih projektov, vrstah in skupinah dokumentov, ki so na voljo, ter identifikacija in izbor dokumentov, ki ustrezajo specifičnim potrebam izobraževalnega projekta (Eckhardt, 1986).

Delo z učenci in dijaki v arhivu je glede na didaktične zahtevnosti različno: od vodenih ogledov in predstavitev do zahtevnejših učnih vsebin in arhivskega izobraževanja. Pri slednjih dveh je koristno, da jih opravlja za to posebno usposobljen arhivski pedagog, ki bi se veliko bolje posvetil organizaciji izobraževalne dejavnosti in sodelovanju z učitelji kot arhivist, ki občasno opravi kakšno pedagoško aktivnost poleg rednih delovnih obvez. Takšna oseba je šolam vedno na voljo glede vprašanj, idej, predlogov in povpraševanja in s tem postaja pomemben sodelavec učitelju (Jelaš, 2013). Kljub dejstvu, da arhivska pedagogika ni primarna arhivska dejavnost, je vsekakor pomembna, saj arhivi posvečajo vedno večjo pozornost odpiranju javnosti, kar pomeni, da se morajo učinkovito približati posameznim ciljnim skupinam, med katerimi so pripadniki procesa VIZ (Murken, 2020).

Gilliland-Swetland (1998) ugotavlja, da zagotavlja najbogatejše učne izkušnje za učence in učitelje ter najbolj stimulatивно učno okolje kombinacija sestavljenih in primerjalnih aktivnosti (npr. obisk kraja zgodovinskega dogodka in nato obisk arhiva), uporaba različnih načinov za dostop do primarnih virov (npr. z ogledom originalov v arhivu in uporabo digitalizatorov in kopij v učilnici), uporaba pomožnega gradiva v različnih medijih za poustvarjanje zgodovinskega konteksta ali uporaba zgodovinskih virov za ilustracijo biografij oseb. Pri tem so pomembni tudi metapodatki o kontekstu in provenienci.

Multimedijski informacijski sistemi so koristno orodje, za katerega Gilliland-Swetland (1998) trdi, da lahko povsod povežejo arhivske primarne vire s šolarji. Šole imajo na razpolago IKT, težava pa je v neenakomernem dostopu na različnih nivojih izobraževanja in pri učiteljih, ki jim primanjkuje veščin za delo z digitalnimi primarni viri.

Pri pripravi fizičnega gradiva in e-vsebin za učence in dijake morajo arhivisti upoštevati strokovna didaktično-pedagoška načela in specifiko lokalnega okolja ter povratne informacije učiteljev (Hendry, 2007). Pri tem morajo zagotoviti, da se dokazna vrednost gradiva ne zmanjša, ker so bili ti materiali iztrgani iz konteksta, preoblikovani v nove podatke oz. strukture metapodatkov ali so bili dostavljeni brez mehanizmov za validacijo. Arhivisti potrebujejo vodnike za digitalizacijo in kriterije za izbor vsebin, da bi bilo digitalizirano gradivo zanimivo in primerno za omenjeno uporabniško skupino. Pri tem se odpira veliko vprašanj. Osnovno vprašanje je ali je treba gradivo pred digitalizacijo že vnaprej izbrati. Z vidika učiteljev in arhivistov predstavlja vnaprej izbrano gradivo večji motiv za uporabo, po drugi strani pa je vprašanje selekcije med postopkom digitalizacije vedno prisotno. Predhodna selekcija s sodelovanjem učiteljev bi omogočila učiteljem vključevanje ustreznega AG v učne načrte (Gilliland-Swetland, 1998). Pri tem se poleg učnih tem ne bi smelo izpustiti veščin arhivskega raziskovanja oz. arhivske pismenosti, kar daje šolarjem poleg informacijske pismenosti tudi večje možnosti, da se kasneje vračajo v arhiv kot študenti in raziskovalci. Pri pripravi gradiva za izobraževanje je treba upoštevati tudi naslednja »arhivska« vprašanja: komu je bil dokument namenjen, zakaj je nekdo moral zapisati te podatke, zakaj se je avtor tega dokumenta odločil, da bo te podatke zabeležil na ta način, vprašanje provenience.

S posredovanjem AG otrokom in mladostnikom ter pedagoško ponudbo imajo arhivi priložnost postati sestavni del procesa VIZ. Druga priložnost za arhive je v ponudbi strokovnega izpopolnjevanja za poučevanje s primarnimi viri, pri tem pa je pomembno sodelovanje med arhivisti in učitelji. Le učitelji, ki premorejo znanje in veščine glede vključevanja primarnih virov v izobraževalni proces, znajo učinkovito uporabiti AG.

Arhivi prepoznajajo ciljno skupino uporabnikov, ki pripada VIZ in ji glede na kadrovske in organizacijske zmožnosti prilagajajo ponudbo. Velika slabost slovenske javne arhivske mreže je odsotnost e-vsebin. Dostop do e-vsebin, namenjenih VIZ, bi obogatil izobraževalni proces, hkrati pa tudi arhivsko prakso. Vzpostavitev e-vsebin predstavlja velik izziv za arhiviste in zahteva multidisciplinaren pristop. Spletne strani arhivov z izobraževalno vsebino pomagajo krepiti vlogo arhivov kot institucij v službi skupnosti in presegajo tradicionalne koncepte o uporabnikih in načinu uporabe AG. S pedagoškega stališča lahko on-line dostop dopolnjuje, ne sme pa popolnoma nadomestiti fizičnega dostopa do arhivskega gradiva.

8. Viri in literatura

- Conway, P. (1986).** Facts and frameworks: An Approach to Studying the Users of Archives. *The American Archivist*, 49(4), 393-407. DOI: www.doi.org/10.17723/aarc.49.4.p21825jp21403087.
- Chepesiuk, R. (1983).** "Archives and the Child: Educational Services in Great Britain and Ireland," *Provenance, Journal of the Society of Georgia Archivists*, 1(2). Dostopno na <https://digitalcommons.kennesaw.edu/provenance/vol1/iss2/5>.
- Dunn, J. G. (1999).** Digital Archives In Primary School Education. *InfoSys* 246. Dostopno na <http://besser.tsoa.nyu.edu/impact/s99/Projects/paper/jgdunn.html>.
- Eckhardt, G. F. (1986).** *Archives and Education: A RAMP Study with Guidelines*. Paris: UNESCO. Dostopno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000070930?posInSet=1%20HYPERLINK>.
- Gilliland-Swetland, Anne J. (1998),** "An Exploration of K-12 User Needs for Digital Primary Source Materials," *The American Archivist*, 61, 136. Dostopno na <http://www2.hawaii.edu/~wertheim/652HigginsGS.pdf>.
- Hendry, J. (2007).** Primary Sources in K-12 Education: Opportunities for Archives. *The American Archivist*, 70 (1), 114-129. DOI: www.doi.org/10.17723/aarc.70.1.v674024627315777.
- Hofgräff, D. (2016).** Arhivska pedagogija kao poticaj zajedničkog rada arhiva i škola. Zagreb: Život i škola: Časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, 62(2), 279-285. Dostopno na: <https://hrcak.srce.hr/179042>.
- Honey, M. (1996).** *Digital Archives: Creating Effective Designs for Elementary and Secondary Educators*. Center for Children and Technology. Dostopno na <https://cct.edc.org/publications/digital-archives-creating-effective-designs-elementary-and-secondary-educators>.
- Lyons, M. MLS (2002).** K-12 Instruction and Digital Access to Archival Materials. *Journal of Archival Organization*, 1(1), 19-34, DOI: www.doi.org/10.1300/J201v01n01_03.
- Ministrstvo za kulturo. (2021).** Skupna poročila slovenskih javnih in cerkvenih arhivov. Skupna letna poročila o delu slovenskih javnih arhivov za leto 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018. MK RS. Pridobljeno na: http://arhiv.arhivispletisc.gov.si/si/o_arhivu/letni_programi_in_porocila/skupna_porocila_slovenskih_javnih_in_cerkvenih_arhivov/index.html.
- Murken, J. (2020).** *Archivpädagogik und Historische Bildungsarbeit Gesammelte Beiträge zu Methode und Praxis*. Bielefeld. Satz: ecrit. Agentur für alte und neue Medien. Dostopno na <https://agentecrit.files.wordpress.com/2020/06/auhb.pdf>.
- National Archives and Records Administration. (2022).** Pridobljeno na <https://www.archives.gov/>.
- Sturm, B. (2008).** *Schüler ins Archiv! Praxis und Konzeption von Archivführungen für Schulklassen*. (Diplomsko delo). Hannover: Archivschule Marburg. Pridobljeno na https://www.landesarchiv-bw.de/sixcms/media.php/120/42314/Transferarbeit_Sturm.pdf.
- Šmit, G., Gombač, M. (2013).** Slovenski arhivi se predstavijo. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- The National Archives. (2022).** Pridobljeno na <https://www.nationalarchives.gov.uk/>.
- Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (UVDAG). (2017).* Uradni list RS, (42/17).
- Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA). (2006).* Uradni list RS, (30/06 in 51/14).

SUMMARY

STUDENTS AS USERS OF ARCHIVES

Vladimir MILOŠEVIČ

Alma Mater Europaea, ECM

vladimir.milosevic@almamater.si

Members of the educational process are a group of archival services users who have different interests from other users and therefore require a certain approach and adaptation of archival records and teaching contents. The purpose of the presentation is to examine the aforementioned user group in order to determine their specifics and information needs in the use of archival services and to develop guidelines for the preparation of materials and contents.

The archives recognize the participants in education as a special group of users, which is very numerous. The concept of the archivist as an educator that has emerged in the last 10 years dictates a new definition of the professional identity of the archivist. Archivists are required to shift attention from the material to the users. An archivist as educator who has knowledge of archival theory and pedagogical-didactic principles is the most suitable professional profile for working with this group. The archival offer is based on the principles of archival pedagogy, which depends on personnel, material and organisational conditions. The modern archival pedagogy is based on the use of digitized primary sources and online tools. Physical contact with archives and archival records should not be neglected. In recent decades, the archival educational offer has expanded from the teaching of historical topics to other subjects and the acquisition of many knowledge and skills related to the concept of modern learning and teaching and lifelong learning. Archival records, regardless of its form, have a wide educational value with which it follows modern educational trends. There are many challenges and opportunities for archivists in creating educational content.

An analysis of visits to Slovenian archives in the last decade shows that children and youth are the most numerous group of visitors, and the trend is growing slightly. There are different concepts of educational work in archives. The most comprehensive concept is one that includes links to curricula, the promotion of cultural heritage, archival literacy and access to online content and tools.

Presented guidelines for creating of materials and content, as well as the implementation and monitoring of the educational process, are a valuable tool for archivists in their work. They must also take into account the different interests among teachers, students and archivists. They should also consider questions about the differences between physical and online access to materials and content and the basic guidelines for preparation of content and materials based on good cooperation between the archivist and the teacher.

From a pedagogical point of view, the biggest shortcoming of the Slovenian public archives network is the lack of e-content for educational purposes. The reluctance of archivists to develop a better understanding of users is not so much a problem of will as a problem of method. Visits of children and youth represent a challenge and an opportunity for the archival profession to finally establish archival pedagogy as an integral part of archival theory and practice.